

SZÁNTÓ JUDIT

Császár nélkül

■ HÁY GYULA: ISTEN,
CSÁSZÁR, PARASZT ■

Andorai Péter
(Pápa) és
Mihályfi Balázs
(Zsigmond)

Csabai István felvétele

A pontosan értelmezett, jól felépített – bár egy alapvető ponton megbicsakló – szolnoki előadásból ismét kitűnik, micsoda élvezetes darab Háy Gyula műve, miközben ez a jelző rögtön a vita kellős közepébe visz: jelentős dráma-e, esetleg, ahogy egyesek állították, remekmű-e az Isten, császár, paraszt, vagy csupán magas színvonalú, szórakoztató színpadi lektűr. Az igazság alighanem félúton van. A Háy által választott és mesterfokon kezelt szerkezetet a megírás idejére már valóban kisajátította a színpadi szórakoztatás, de még mindig alkalmas volt magasabb igények befogadására is. Az „élvezetesség” adott esetben nem megbocsátható kilengés, hanem szervesen hozzátartozik a darab lényegéhez: az író olyan, a néző részéről szellemi erőfeszítést is igénylő gondolati konstrukciót kínál, amelynek, hogy a befektetett agymunka kifizetődjék, játékos – mondjuk csak ki –, kulináris örömeiket is kell nyújtania. A változatos hatásokban, izgalmas konfrontációkban, kiélezett nagyjelenetekben bővelkedő, fordulatos cselekményszövés, a szellemes, poénokban gazdag dialógus, a látványos figurateremtés megannyi lehetőség rá, hogy a nézőt rábírja a gondolati játék dialektikus villódzásainak, a materialista történelemszemlélethez igazodó mondanivalójának az elfogadására.

Hagyományos, de ma is életképes, sokak által igényelt színházi élményt nyújthat tehát a dráma, amely közel áll a rendező, Csiszár Imre ízléséhez és temperamentumához. Az előadásnak – mint arra már utaltam – vannak is érdemei; sok mindent érvényesít a mű közönségvonzó attribútumaiból, s külön érdeme a kritikusok által méltán kárhözottatott „paraszt vonal” megemlése: hatásos a statikus, diszkurzív jellegű börtönjelenet, és bár az operaszerűséget súrolja, alapvetően mégis szuggesztív, drámai izzású az íróilag elsősorban ideológiai fogantatású prágai jelenet. (Zsiszkába drámai életet verni alighanem reménytelen ambíció.)

Az alapvető problémát Zsigmondnak, a mű abszolút főszereplőjének a natúrbus alkutú Mihályfi Balázsra való kiosztása jelenti. Akár választotta, akár készen kapta őt Csiszár, mindenképpen övé a döntés: nem új irányba akarta terelni a fiatal színészt, hanem hozzá igazította a szerepet, s ezáltal bizonyos fokig az előadást is. Harsány, drabális, ösztönösen ravaszkodó Zsigmondot kapunk így, aki „borbélyt” üvöltve veri ritmusra a széket, megafonnak használja a boroskupát, durván tapogatja, borral önti le a polgárlányt, megpaskolja, majd megpuszítja a pápa arcát. Mindez lehetne önmagát igazoló egyéni értelmezés is, ha nem kerülne folyamatos ellentmondásba a darabbeli Zsigmond magas

fokú tudatosságával, intellektuális fölényével, mindent átható, önmagát sem kímélő játékos ironiájával, és nem rontaná le a mű egyik legfőbb vonzerejét: a szellemes, könnyed, elegáns dialógust.

A „felső” ellenpólust, a pápát alakító Andorai Pétert a rendező talán nem instruálta elég határozottan; a színész impozáns, illúziókeltő megjelenésére rácafol a monoton, szintelen előadásmód, amely kiaknázatlanul hagyja a jól megírt szerep megannyi lehetőségét. Husz János jóval hálátlanabb szerepében viszont összetett jellembrázolásra képes Rátóti Zoltán (akiből talán eszményi Zsigmond válhatott volna): alakításában a paraszti nyersesség s az ideológusi könnyörtelenség harmonikusan megfér a látnoki egzaltációval.

A Borbála-szerep alapvető ellentmondásával: a rendhagyó, „boszorkányos” exponálás után a sokkal konvencionálisabb császárnéi funkcióval Létay Dóra sem tudott megbirkózni, a nagyszámú, összességében közhelyesen és/vagy halványul megoldott epizód-szerepből talán csak Mertz Tibor okos, fegyelmzett Garáját emelném ki.

Az önálló leleményű, hatásos, bár kissé szájbarágós zárótáblóban a prágai kép hármastagolású ácsolata tér vissza: felső szintjén önmaga szobrát állja a pápa, középen Zsigmond jár nyughatatlanul, gondúzottan fel-alá, míg legalul a népet képviselő, már ismerős fáklós figurák vonulnak fenyegetően. Aláfestő szövegnek azonban mást is választhattak volna, mint Háy Gyulának a darabtól független, semmitmondó, ráadásul elég zavaros szentenciáját. Igaz, hogy a hangosítás gyenge, s a közönség már amúgy is a tapsra készülődik.

HÁY GYULA: ISTEN, CSÁSZÁR, PARASZT
(Szigligeti Színház, Szolnok)

DISZLETTERVEZŐ: Szlávik István. **JELMEZTERVEZŐ:** Szakács Györgyi. **DRA-MATURG:** Matuz János. **ZENE:** Selmecei György. **RENDEZŐ:** Csiszár Imre. **SZEREPLŐK:** Mihályfi Balázs, Létay Dóra, Andorai Péter, Rátóti Zoltán, Petridisz Hrisztosz, Pécz Ottó, Vida Péter, Mészáros István, Mertz Tibor, Ujlaky László, Molnár László, Kaszás Mihály, Horváth Gábor, Zelei Gábor, Czibulás Péter, Kovács István, Deme Gábor, Verebes Linda, Zámboi Soma, Tárnai Attila.

A kritika a Szigligeti Színház 2001. november 28-i, Thália színházi előadása alapján készült.